

ԶԱՐԱԶԱՐ ՏԱՆՋՈՒԱԾ

ԳԵՐԱՆՈՒՆ ՄԸ

Արդի խօսուած ու գրուած մեր ժողովրդական լեզուն՝ չէ՛ երբեմնի մեր աշխարհաբարբը: Շատ փոխուած է այն, զտուած գրաբար հոլովներէ, խնդրառութիւններէ, ըսուածքներէ և բացատրութիւններէ: Ասով հանդերձ, չենք կրնար ըսել, թէ՛ առած է այն իր վերջնական հաստատուն, որոշ, միօրինակ և կատարեալ ձևը գրութեան, համաձայն քերականական կանոններու, ամէն տեսակէտով: Գործներէն ոմանք չեն ախորժիբ անջատել բոլորովին աշխարհաբար գրաբարէն, կտոշած կը մնան դեռ անոր հոլովներուն, բայեբու խոնարհումներուն, մասնաւոր քացատրութիւններուն, և որ ըստ կարգի: Եթէ՛ ներելի է ըսել, դեռ կը տիրէ աշխարհաբարի անշխանութիւնն, ուսկից՝ օգտուելով՝ աներկիւղ և բեւան կու գան օրագիրներու և պարբերաթերթերու մէջ յօդուածագիրներ, որոնք զրիչ կը շարժեն ոտնակոխ ընելով երբեմն նոյն իսկ տարրական կանոնները հայ լեզուի: Այնպիսիներուն դէմ ձայն կը բարձրացնեն ստէպ նախանձախնդիրներն հայ լեզուի, դժբախտաբար ասոնց ձայնն շատ անգամ կը մնայ «ձայն բարբառոյ յանապատի»: Առանց հեռունները երթալու, անգամ մը աչքէ անցուցէք ամսօրեայ «Բազմավէպ»ները, որուն սիւնակները՝ «ժամանակէ մ'ի վեր» կը լեցնէ իր դասաւանդական յօդուածներով մեր բազմահրմուտ Ղազիբեան Հ. Արսէն Վարդապետն, նուիրելով զանոնք մասնաւորապէս սրբագրութեան հայ լեզուի սխալ ուղղադրութիւններուն: Այնու հանդերձ իւրաքանչիւր ոք կը զրէ դարձեալ իր գիտցածին պէս, կամ լաւ ևս ըսել, սխալ վարժածին պէս, վարժութիւն չ'որ ալ ևս դարձած է ունակութիւն, որ ըստ բարոյագտներու՝ հաւատար է մոլութեան կամ ախտի:

Ազգիս ներկայ ցիրուցան վիճակին մէջ՝ զժբախտաբար զժուարիւն է կազմել հաւաքական մարմին մը քաջհմուտ հայա-

գէտներու, կամ թէ՛ ըսեմ հայկական ակադեմիա մը, որ ուսումնասիրելով կազմութիւնը հայկական լեզուի, վճռէ հեղինակօրէն անոր անվիճելի կանոնները, զոր հարկադրուի ընդունիլ և գործադրել ամէն հայ գրող, առանց տատանելու, և կամ հետեւելու իր քմահաճոյքին. մէկ խօսքով, լեզուական օրէնքը տիրէ գրողին վրայ, և ոչ գրողն օրէնքին վրայ, ինչպէս է ներկայիս, որ ցաւալի է յոյժ և եպերելի:

Նորավարժ աշակերտն անգամ գիտէ, թէ՛ հայերէն լեզուի մէջ ունինք էական դերանունի երրորդ դէմքը կազմող ինքն բառը, որ կը հոլովի թէ՛ առանձին և թէ՛ իւր դերանունին հետ հետեւեալ կերպով՝ եզակի և յօգնակի. Ուղ. ինքն, իրենք. Սեռ. ինքն իրեն, իրենք իրենց. Տրա. ինքն իրեն, իրենք իրենց. Հայց. ինքն զինքը, իրենք զիրենք. Բաց. ինքն իրմէ, իրենք իրենցմէ. Գործ. ինքն իրմով, իրենք իրենցմով:

Ասու հանդերձ ազգային թերթերուն մէջ շատ անգամ ականատես կ'ըլլամ արգահատանքով կրած տանջանքին սոյն դերանունին եզակի հայցական հոլովին, որուն կու գայ զլուռն կը զարնէ իր գէժն ելլող ամէն տեսակ բայ, ըլլայ ան ներգործական, ըլլայ կրաւորական, ըլլայ չէզոք, ևայլն:

Չեմ գիտեր ինչ հիման վրայ յեցած՝ արդի գրողներէն շատեր՝ նոյն իսկ գիտնական համարուածներն՝ սովորութիւն ըրեր են իրենց՝ իրեւ արմատական կամ պարզ բառ գործածել յիշեալ դերանունիս եզակի հայցականը՝ ինքզինքը, և իբր այս սխալ հոլովել զայն հետեւեալ կերպով՝ եզակի. Ուղ. ինքզինքը, Սեռ. ինքզինքին, Տրա. ինքզինքին, Հայց. ինքզինքը, Բաց. ինքզինքն, Գործ. ինքզինքով:

Հոլովում մը այլանդակ, հակառակ քերականական կանոնի, վասն զի՝ ինչպէս վերը տեսանք՝ ինքզինքը պարզապէս եզակի հայցական հոլովն ըլլալով ինքն և իւր միացեալ դերանուններուն, իբր այսպիսի անտեղի է և երբեք չի կրնար արմատական կամ պարզ բառ գործածուիլ և հոլովուիլ. և սակայն ոտնակոխ ընելով սոյն տրա-

մարանական կանոն» կը հռչակեն զայն իբր արմատական բառ:

Խօսքիս ստուգութեան համար» կը դնեմ ահա հոս բազմաթիւ օրինակներ, քաղելով զանոնք ընդհանրապէս ազգային թերթեւրէն:

Ժիյ Պրիստիստաշին արիւմը. «Ներեցէք, ինքզինքնս կիսի եմ»: Հ. և Չ. Սխատուր «Թանգարան» մէջ. և բարձ. գասընթացք Դ. և Ե. տարէ, 1926:

«Ինքզինքնիս այդ ազատութիւնը տուող յարգելի բարեկամս»: Ալոտ Բ. Փ. «Նոր Լուր» 20 Հոկտ. 1928:

«Բայց ասկէ ետքը Թէ՛ ինքզինքնիս և Թէ՛ ունեցիչներուս իմնայելու համար»: Սերովիկ Գրանանայ Պոչոմայեան. Անդ, 6 Նոյ. 1928:

«Կը ցաւեմ ինքզինքնիս գրական ոստիկանի նմանակներ տուող պարոնին մոայնութեան, և սա կ'աւելցնեմ, որ ինքզինքնիս տուած այդ հանգամանքէն զատ»: Տօքթ. Վ. Շիրիկեան. Անդ, 23 Նոյ. 1928:

Հայնոյադիր. «Ամենախիստ կարգապահու. Թանն ինքզինքնի կը սկսի»: Յովն. Սպեկտ: Անդ, 6 Դեկտ. 1928:

Բացատրութիւն մը յարգող հասարակութեան. «Մարդիկ ինքզինքնուս նմանակներու տան»: Տօքթ. Մանուկեան. Անդ, 7 Ռեւոլու. 1929: Կարձ գորտիքներ. «Քիչ խօսելը, կարճ գրելը լաւագոյն իմնայողութիւն է մարդուս, ինքզինքնի Թէ՛ ուրիշներուն համար»: Յովն. Սպեկտ: Անդ, 1 Փետր. 1929:

Կըրեր է Ժողովուրդը. «Նապէս Գերապաժառ. Բնչ պէտք ունի այնպիսի երևոյթ մը տալու ինքզինքնի»: Պարոյր Բ. Քեչեան. «Ժամանակ» 24 Փետր. 1929:

Պատմութեամբ — Թագաւորի և Զաղագլանի. «Հոլանտայի Թագաւորին օրինակին հետեւելով ինքզինքնիս իրաւունք կու տամ»: Յ. Գ. Փալագաշեան. Անդ, 16 Սեպտ. 1929:

Սխալ գաղափար մը. «Գատապարտուել ենք, երբ ինքզինքնուս կը ներքիւ ընել բաներ ուրիշը խօսեցնել կու տան հրապարակաւ»: Գոհար Մաղարիւսեան. «Նոր Լուր» 25 Ապրէլ, 1929:

«Աշխու աշէկը խորանցաւ ու յի ինքզինքնիս, այլ այդ վանականի մասին»: Չապիկ Պերպիւրեան «Հայաստանի Առնանգ» 8 Յունիս, 1929:

Խորհրդաժողովուրդներ Պ. Վ. Մայիզիսի Բոլ. շամաստեանի տարիւ. «Ֆրանսացիք մեծ հաշուէք կ'աշխարհ ինքզինքնի վրայ խօսելին»: — «Չենք

սիրեր ինքզինքնուս վրայ խօսիլ»: Միքայէլ Ս. Կիրանեան «Հայաստանի Առնանգ» 22 Յունիս, 1929:

Այսչափ օրինակներ բաւական են կարծեմ ցոյց տալու, թէ վերոյիշեալ յօդուած ծագիրներն ինչպէս վստահաբար իբր արմատական կամ պարզ բառ կը գործածեն ինքզինքը հայցականը, այլադրակորէն կը հռչակեն զայն ու իբր խնդիր կը ծառայեցնեն ամէն տեսակ բայերու: Բայց որ զարմանալին է — ինչպէս ցոյց կու տան վերը նշանակուած ստորագրութիւններն — այս աններելի սխալը գործողները չեն համարակ աշակերտներ, այլ ուսեալ են յազէտներ, որոնք անշուշտ ունենալու են հիմ մը կամ արդարացուցիչ պատճառ մը իրենց կողմէն գործուած սոյն սխալին:

Պատահեցաւ որ անգամ մը սոյն սխալին մէջ խնայ նաև յայտնի գիտնական Յովհաննէս Էֆ. Շահնազարեան, երբեմնի խմբագրապետն «Հայրենիք» թերթին: 1926 թուականին էր, որ սկսաւ սա հրաւարակել «Ժամանակ» օրագրին մէջ շարք մը իմաստասիրական յօդուածներու, որոնց վերնագիրը դրած էր «Ինքզինքնի տէրն ըլլալ», զոր կարդալով զարմացայ, թէ ինչպէս սոյն այլադրակ սխալը գործեր էր նաև Յովն. Էֆ. Շահնազարի պէտք ըստ ջանքուս հայագետ մը, Շուտով գտայ զինքը ու ըսի, Յովհաննէս Էֆէնտի, զոնէ դուք պէտք չէք ընել այնպիսի աններելի սխալներ. պէտք էիք գրել «Ինքն իրեն տէրն ըլլալ» և Ետ երկար վիճարարութեան չկրցայ զինքը համոզել, մտքին մէջ ունեցած կանխակալ կարծիքը չէր թոյլատրեր իրեն համոզուելու. և իբր արդարացում, ահա թէ ինչ պատասխանեց ինձ նա՝ պատմելով հետեւեալը:

«Օր մը Հայրենիքի խմբագրութիւնն ժողով գումարեց և փնտռեց հայերէն համապատասխան բառ մը ֆրանսերէն *soi-même* բարդ դերանունին ու յարմար գտաւ ինքզինքը բառը, և որոշեց որ գործածուի այն իբր արմատական կամ պարզ բառ, և ահա այդ ժամանակէն ի վեր կը հետեւինք այդ որոշողութեան»:

Հայրենիքի խմբագրութիւնն այն պա-
րագային միայն գուցէ իրաւունք պիտի
ունենար այսպիսի որոշողութեան մը գա-
լու, երբ քննէր ու տեսնէր որ ֆրանսե-
րէնի մէջ ալ *soi-même*-ի հայցականը կը
գործածուի իբր արմատ կամ պարզ բառ,
ու իբր այսպիսի կը հոլովի և խնդրի կ'ըլ-
լայ ամէն տեսակ բայերու. մինչդեռ մեր
գիտցածն այն է, որ գոյութիւն չունի այս-
պիսի ինչ ֆրանսերէնի մէջ, ու *soi-mê-
me* կը գործածուի նախադրութիւններով
միայն, առանց յօդի, օրինակի համար.
*de soi-même, à soi-même, en soi-
même, և այլն:* Եւ այս նախադրութիւննե-
րը կ'առնէ ըստ պահանջման տեսակի իրեն
հետեւող բային. ուստի կ'ըսուի, *On doit
parler rarement de soi-même-Pen-
ser à soi-même - Il faut conduire
ses affaires soi-même, և այլն:*

Արդ, ո՞ր է այս օրինակներուն մէջ
soi-même-ի հայցականն իբր արմատ
կամ պարզ բառ հոլովուած, ինչպէս հայե-
րէնի մէջ կ'ընեն այլանդակօրէն վերոյի-
շեալ գրողներն ինքզինքը հայցականը, և
չարաչար կը տանջեն զայն, թոյլ տալով
որ ամէն տեսակ յարմար և անյարմար
բայ գայ զարնէ անոր զլխուն:

Չ'արժնի կարծեմ աւելի երկարել քմա-
հանդրով ըսեմ, թէ՛ տգիտութեամբ, կամ
յոռի սովորութեամբ գործածուած այսպի-
սի տարրական և աններելի սխալի մը վրայ.
միայն պիտի յորդորեմ թուր հայ լեզուն
սիրողները, որ վերոյիշեալ օրինակները
չգրեն սխալ՝ այլ ուղիղ:

Հ. ԵՐԵՄ Վ. ԱՊՐՈՅԵԱՆ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

(ԺՋ. ԺԷ. ԺԸ և ԺԹ Դ-Ի Կ. Պէ-ն)

(Շար. տես Բազմ. 1929, էջ 229)

Ջ.

(ԺԹ ԿՈՐ 1800-1865)

52.

Դսմբարան

Մեծանուն քոստան Զարագեանց Գառպար
Ամիրայի և ռ. դոյն Պարտասար Ամիրայի
Բազմախառ Միաբնակիւնոյ Սր. Երրորդու-
թիւն

Եկրցւյ. քաղաքուն Գառպար Արայի որ
Կատարեցաւ քսան և ինը տարեան հնգւցիւ.
Բնդ գիրի Հոփիսիմէ ցանկայի մօրն
Մովսէսեան ժամանկոյ ի Քրիստոս.

Դաւար բարունակ՝ ծաղիկ թիրաբաց,
նի չքնաղազեկ՝ զաւակ զրկանաց.
Զիմրդ թառամեալ՝ ի ժանտ խորշակաց.
Կոյթ ի փոյթ հասեր՝ յայս ծիր շրջանաց,
Դու կենդանափայլ՝ վարդ հոտոտանաց.
տանն Զէրեզեան՝ յիշատակ կենաց:
Լինել ունէիր՝ պսակ պարծանաց.
արդ եղեր այժմուս՝ թախծ թախծանաց.
Պաղտասար հայր ծո՛ր՝ կարի անձկայրանց.
ի կոծ դառութեան՝ և յալիս լալեաց.
Պար տեալ զքե համակ սեւազգեաց
Երգէր Դաւթայ յողբ հառաչանաց:
Ո՛ր ես Գասպարիկ ճորդեակ քաջազանց.
որդեակ իմ Գասպար լոյս իմոց աչաց:
յամի Տեառն 1852 մայիս 1.

Է

Տապան

Մեծահաւատ Պաղտասար Ամիրայի Զէ-
րագեան որ հանգեաւ վաթսուն և եօթը
ամաց:

53. Զի Թորգոմեան տան վհեստունը յայս կա-
[տար,

աղէկիզեալ մատն չար(ծ)ն յողբոց լար:
Մի՞թէ վսեմ և բարեբար իշխանի,
հողախնդի ի դամբան:

Աս երկրորդ Բէսէլիէ մեզ ցուցաւ,
ճարտարապետ Երրորդութեան տաճարիս.
Հանդիսացաւ պատճառ նախկին յառատ տուրս
ի յաղթանակ շիրութեան: